

ประเด็นจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

รองศาสตราจารย์ ดร. สุภาภรณ์ สุตหนองบัว

คณะสาธารณสุขศาสตร์

มหาวิทยาลัยนเรศวร

ลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ

- การปฏิบัติกระทำกับข้อมูล ที่จับต้องไม่ได้ (หรือไม่เป็นตัวเลข)
- เน้นการสร้างแนวคิด การตีความเพื่อให้ เกิดความเข้าใจในมนุษย์และสังคม
- ใช้การสังเกต สัมภาษณ์ สันทนาและจดบันทึก
- ให้ความสำคัญกับข้อมูลประเภท อัตชีวประวัติ โลกทัศน์และความรู้สึกนึกคิดของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก
- ไม่จำเป็นต้องใช้สถิติขั้นสูงในการวิเคราะห์ แต่ใช้การอุปมาน

ลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ (ต่อ)

- เป็นการวิจัยในสภาพธรรมชาติ: ไม่มีการจัดหรือควบคุมสภาพแวดล้อม
- เน้นเกี่ยวกับบริบท (Contextual)
- วิธีการวิจัยมีความยืดหยุ่นสูง
- คุณภาพของผู้วิจัย: ต้องเป็นกลาง
- เน้นความเข้าใจ ความหมาย ไม่ใช่ความถูกต้อง โดยไม่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการทดสอบสมมติฐาน และนัยสำคัญทางสถิติ

ลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ (ต่อ)

- เน้นการวิจัยภาคสนาม
- จำนวนหน่วยการศึกษาน้อย
- ไม่มีโครงสร้างคำถามตายตัว
- ให้ความสำคัญกับความหมายในทัศนะของผู้ตอบ ไม่ใช่ผู้ศึกษา

นักวิจัยเห็นสิ่งใดบ้างจากภาพนี้?

ภาพนี้บ่งบอกถึงอะไรบ้าง?

Feelings

ความจำเป็นและประโยชน์ ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัยเชิงคุณภาพ

- ทำให้เข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆ อย่างลึกซึ้ง
- ช่วยเสริมสร้างการศึกษาระบบการอย่างลึกซึ้งรอบด้าน
- เพื่อหาข้อสมมติฐานเพื่อนำไปสู่เชิงปริมาณ
- เป็นประโยชน์เมื่อทำวิจัยในกลุ่มคนขนาดเล็ก หรือมีข้อจำกัดบางประการ
- เป็นงานวิจัยที่เอื้อต่อการวิจัยในลักษณะที่เป็นนามธรรม
- ช่วยเสริมงานวิจัยเชิงปริมาณ ให้คำตอบที่ชัดเจนและหนักแน่นยิ่งขึ้น
- ส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ

1. การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) หรือการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)
2. การสนทนากลุ่ม (Focus Group interview)
3. การสังเกต (Observation)
4. การวิเคราะห์เนื้อหาของเอกสาร (Thematic Analysis of Written Material)

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูล

การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นการคัดเลือกแบบเจาะจง (**purposive sampling**) โดยมีการกำหนดคุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลไว้อย่างชัดเจน

จำนวนผู้ให้ข้อมูล

จำนวนผู้ให้ข้อมูลจะไม่สามารถกำหนดได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความอิ่มตัวของข้อมูล (saturation data) ยกเว้นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบ Focus Group Discussion สามารถกำหนดผู้ให้ข้อมูลได้ ซึ่งจะอยู่ประมาณตั้งแต่ 4 คน จนถึง 12 คน

ชนิดของวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ

- Case study
- Ethnography
- Focus Group Discussion
- Grounded Theory
- Narrative study
- Phenomenology
- ฯลฯ

การวิเคราะห์ข้อมูล

- วิเคราะห์ระหว่างเก็บรวบรวมข้อมูล
- วิเคราะห์ข้อมูลหลังเก็บรวบรวมข้อมูลครบถ้วนแล้ว

เขียนรายงานวิจัยเชิงคุณภาพ

- เขียนเป็นภาษาพูดมากกว่าภาษาทางการ
- ต้องระมัดระวังการบรรยายเพราะมีผลต่อการตีความ
- เป็นการเขียนแบบเล่าเรื่อง (**Narrative**)

ข้อพิจารณาด้านจริยธรรม ในงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Ethical Consideration in Qualitative Research)

ข้อพิจารณาด้านจริยธรรม (Ethical Consideration)

- หลักความเคารพในบุคคล (Respect for person)
- หลักการให้ประโยชน์ ไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่อาสาสมัคร (Risk and Benefit)
- การรักษาความลับของอาสาสมัคร (Privacy and Confidentiality)
- หลักความยุติธรรม (Justice)
- อุปสรรคและความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่ออาสาสมัครและความรับผิดชอบของผู้วิจัย (Challenges and risks towards participants including investigator's Responsibility)
- กระบวนการขอความยินยอมจากอาสาสมัคร (informed consent process)

หลักความเคารพในบุคคล (Respect for person)

ควรมีการให้ข้อมูลอย่างครบถ้วนจนอาสาสมัครเข้าใจเป็นอย่างดี
และตัดสินใจอย่างอิสระในการให้ความยินยอมเข้าร่วมในการวิจัย

หลักการให้ประโยชน์ ไม่ก่อให้เกิดอันตรายแก่อาสาสมัคร (Risk and Benefit)

การระบุว่าอาสาสมัครจะได้รับประโยชน์อะไรบ้าง และความเสี่ยงที่อาจเกิดต่อตัวอาสาสมัครมีอะไรบ้าง ไว้ใน **Information sheet** ให้อาสาสมัครทราบก่อนตัดสินใจเข้าร่วมวิจัย นอกจากนี้ควรมีมาตรการในการป้องกันความเสี่ยงด้านจิตใจที่อาจเกิดขึ้นแก่อาสาสมัคร เช่น มีนักจิตวิทยาในพื้นที่ หรือมีบุคลากรในพื้นที่ที่มีประสบการณ์ในการให้คำปรึกษาทางจิตใจหากคำถามส่งผลกระทบกระเทือนต่อจิตใจ เนื่องจากความเสี่ยงในการสัมภาษณ์เชิงลึก คือ

การรักษาความลับของอาสาสมัคร (Privacy and Confidentiality)

- การทำลายข้อมูลหลังการวิจัยสิ้นสุด
- การปกปิดชื่ออาสาสมัคร แต่การวิจัยทางทรัพยากรพันธุศาสตร์ต้องเปิดเผยชื่อของอาสาสมัคร เช่น งานวิจัยทางมนุษยศาสตร์ ปราชญ์ชาวบ้าน แต่ต้องปรากฏใน **consent form** ซึ่งอาสาสมัครยินยอมให้เปิดเผยชื่อ-สกุล
- การวิจัยทางมนุษยศาสตร์ หรือ นาฏศิลป์ จำเป็นต้องมีการแสดงท่าผ่านวิดีโอ บันทึกการเคลื่อนไหว ควรได้รับการยินยอมจากอาสาสมัครโดยการลงลายมือชื่อใน **consent form**
- หากเป็นประเด็นอ่อนไหวในกลุ่มเปราะบาง ควรมีการปกปิด สถานที่ในการเผยแพร่ข้อมูล

การรักษาความลับของอาสาสมัคร (Privacy and Confidentiality) (ต่อ)

- การเลือกสถานที่ในการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ควรเป็นสถานที่ ที่ไม่โจ่งแจ้งหรือเป็นที่พลุกพล่าน โดยเฉพาะประเด็นวิจัยที่อ่อนไหวในกลุ่มเปราะบาง เป็นต้น
- การเข้าถึงอาสาสมัครที่เป็นกลุ่มเปราะบางเพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นวิจัยที่อ่อนไหว อาจใช้วิธีการ **snowball sampling**
- กรณีที่เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกในกลุ่มอาสาสมัครที่เป็นกลุ่มเปราะบางและเป็นประเด็นวิจัยที่อ่อนไหว ซึ่งอาสาสมัครไม่ต้องการเซ็นใบยินยอม แต่ยินดีให้ข้อมูล อาจเป็นการยินยอมด้วยวาจา (**verbal consent**) หรือการยินยอมโดยการกระทำ (**consent by action**) หรือ ยกเว้นหลักฐานการยินยอม (**waiver of consent**) ได้ แต่ทั้งนี้ ต้องผ่านการรับรอง/เห็นชอบ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ก่อน

การรักษาความลับของอาสาสมัคร (Privacy and Confidentiality) (ต่อ)

- ในการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบ **focus group discussion** ไม่ควรมีการบันทึกวีดีโอ
- ในการเผยแพร่รูปภาพจากงานวิจัยควรมีการทำแถบดำที่หน้าอาสาสมัคร หรือ ทำภาพเบลอที่หน้าอาสาสมัคร หรือ อาจถ่ายภาพจากด้านหลังอาสาสมัคร

ตัวอย่างภาพจากการสนทนากลุ่ม

ตัวอย่างจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

หลักความยุติธรรม (Justice)

มีเกณฑ์การตัดเข้าและออกชัดเจน มีการกระจาย
ความเสี่ยงและผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน
โดยวิธีคัดเลือกอาสาสมัครในการเข้าร่วมโครงการ
ทั้งนี้เนื่องจากคุณลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ
นั้น การเลือกผู้ให้ข้อมูลเป็นแบบเจาะจง
(purposive sampling) ซึ่งมีเกณฑ์
ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหรืออาสาสมัครได้
กำหนดไว้อย่างชัดเจน

อุปสรรคและความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นต่ออาสาสมัคร และความรับผิดชอบของผู้วิจัย (Challenges and risks towards participants including investigator's Responsibility)

- อุปสรรคหรือความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นต่ออาสาสมัคร เช่น คำถามบางคำถามอาจกระทบกระเทือนจิตใจอาสาสมัคร ดังนั้นผู้วิจัยมีวิธีป้องกันโดยการมีพยาบาลที่มีประสบการณ์ในการให้คำปรึกษาด้านจิตใจผู้ป่วยหรือมีนักจิตวิทยาที่สามารถให้คำปรึกษาได้ หากมีกรณีดังกล่าวเกิดขึ้น เป็นต้น
- ความเหมาะสมในเรื่องคุณสมบัติและประสบการณ์ของผู้วิจัยต่อโครงการวิจัยที่เสนอ
- ความรับผิดชอบของผู้วิจัยหากอาสาสมัครถูกจับกุม หรือถูกฆาตกรรม อันเนื่องจากการวิจัย

กระบวนการขอความยินยอมจากอาสาสมัคร (informed

- หลีกเลี่ยงผู้ที่มีอิทธิพลต่ออาสาสมัครเป็นผู้ขอความยินยอม เช่น ผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่อาสาสมัครอาศัยอยู่ เป็นต้น
- ควรให้อาสาสมัครมีเวลาในการตัดสินใจเข้าร่วมวิจัย
- ภาษาที่ใช้ใน **information sheet** และ **consent form** ควรเป็นภาษาที่เข้าใจง่าย กระชับและชัดเจน ไม่คลุมเครือ
- การยินยอมด้วยวาจา (**verbal consent**) เกิดขึ้นได้ หากอาสาสมัครยินดีให้ข้อมูล แต่ไม่ต้องการเซ็นชื่อในใบยินยอม

PRACTICE

การวิจัยเรื่องคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุชาวกระเหรี่ยง จำเป็นต้องมีล่ามในการ
แปลภาษา นักวิจัยจะมีวิธีในการรักษาความลับของอาสาสมัครอย่างไร?

กรณีที่ผู้สูงอายุไม่สามารถเซ็นชื่อในใบยินยอม (consent form)
แต่ยินดีเป็นอาสาสมัครในงานวิจัย นักวิจัยจะมีวิธีดำเนินการ

**Thank you for
your attention**